

В. В. Сичова,
к.і.н., доц.,
професор кафедри соціальної та
гуманітарної політики ХарРІ НАДУ;

В. А. Сичов,
магістр державного управління,
заступник начальника управління
у справах сім'ї та молоді Департаменту
у справах сім'ї, молоді та спорту
Харківської міської ради, м. Харків

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ В КЛУБАХ ЗА МІСЦЕМ ПРОЖИВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ

Проаналізовано стан правового регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання. Виявлено недосконалості правового забезпечення даної роботи та запропоновано напрямки її вдосконалення.

Ключові слова: правове регулювання, соціальна робота з дітьми та молоддю, клуби за місцем проживання.

Ринкова трансформація українського суспільства, розвиток у кризовий (2008 – 2010 рр.) та посткризовий період, зменшення ступеня присутності, втручання держави в суспільні процеси ускладнили становище найменш захищених верств населення, зокрема дітей та молоді. Водночас вони перетворили державне регулювання на переважаючу форму впливу на суспільну систему. Руїнація інфраструктури соціальної сфери, зростання конфліктності, соціальної напруги в суспільстві посилюють інтерес до правового регулювання соціальної роботи.

У цих умовах однією з гарантованих безкоштовних можливостей усім без винятку дітям отримати різноманітні знання, розвинути власні здібності та з користю провести вільний час надають клуби за місцем проживання. Це актуалізує необхідність дослідження правового регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання в умовах ринку.

Предметом аналізу вчених та практиків є різні напрямки державної молодіжної політики з питань неповнолітніх (Л. Кривачук, М. Перепелиця), соціальна робота з дітьми та молоддю за місцем проживання як в Україні, так і за кордоном (О. Безпалько, А. Капська, І. Ковчина, І. Петрова, Г. Ропасєва, Т. Семигіна, А. Шкловець, Р. Шейко), соціально-правового захисту молоді (М. Головатий, О. Полякова), програмотворення у сфері соціального становлення та розвитку молоді (Є. Бородін). Разом із тим, й дотепер відсутні ґрунтовні роботи з пропозиціями вдосконалення нормативно-правового забезпечення державного регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання, що обумовлює наукову актуальність даної теми.

Метою статті є аналіз стану правового регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання та обґрунтування напрямків його удосконалення.

На початковому етапі українського державотворення соціальна робота з дітьми та молоддю виконувалася на підставі Положення про педагога-організатора, ухваленого ще в 1982 р. Відповідно до рішення колегії Міністерства житлово-комунального господарства УРСР (від 24.04.1979 р.) дитячо-юнацький клуб мав створюватися житлово-експлуатаційною організацією на території свого мікрорайону, приміщення для клубу виділялося рішенням виконкому місцевої ради народних депутатів з розрахунку 0,06 м² на одного проживаючого в мікрорайоні. Членами дитячо-юнацького клубу могли бути діти та підлітки від 7 до 17 років [17, с. 11].

Фінансування клубів за місцем проживання здійснювалося на підставі Постанови Ради Міністрів УРСР від 18.08.1971 р. № 989 та Наказу Міністра житлово-комунального господарства УРСР від 6.03.1978 р. № 78. За ними обладнання приміщення спортивних споруд відкритих дитячо-юнацьких клубів, забезпечення необхідним культ- і спортінвентарем здійснювали домогосподарства, у віданні яких вони знаходилися, за рахунок 2 % відрахувань від доходів на виховну і фізкультурно-масову роботу, абонементної платні, якщо клуб або окремі гуртки його функціонували на

госпрозрахунковій основі та інших засобів. В умовах переходу до ринкової економіки зазначені документи втратили чинність. Масові несплати за комунальні послуги з боку пересічних громадян де-факто скасували практику утримання клубів за місцем проживання домогосподарствами.

Клуби за місцем проживання мають займати дозвілля дітей та молоді в позашкільний час, навіть якщо вони прийшли просто поспілкуватися з однолітками, аби не вештатися по вулиці. У таких закладах частіше за все діти та молодь, яких не беруть до професійних студій через відсутність таланту, фізичні дані чи матеріальні можливості родини, можуть навчатися того ж виду творчості. Оскільки клуб розташований у межах мікрорайону, то дитина / підліток може дістатися туди у будь-який час без батьків. Це місце забезпечення дозвілля не лише дітей, а й молодих громадян (до 35 років). Клуб має бути доступний дітям та молоді, а в ідеалі – заняття в ньому мають бути безкоштовні. Особливості процесу дозвіллевої соціалізації дітей та молоді в умовах клубного об'єднання за місцем проживання в тому, що вони мають права вибору найбільш вагомій для них справи; розширюють спектр видів своєї діяльності як основи для оволодіння життєво важливих знань, умінь та навичок; виконують стійкі соціальні функції представників тієї чи іншої організації, асоціації, гуртка тощо, чим стимулюють процес свого самовизначення та самореалізації. Організація дозвіллевої соціалізації дітей та молоді клубами за місцем проживання сприяє творчій самореалізації молодої людини, розвитку її фізичних і духовних якостей, має запобігати проявам асоціальної поведінки дітей та підлітків, а значить, є важливим напрямком не лише молодіжної політики, а й складовою гуманітарної політики, гуманітарної безпеки, зокрема, безпеки фізичного та психічного здоров'я людини.

Правове регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю клубами за місцем проживання почало відрахування від Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» (1992 р.). До того ж вона покладала організацію соціальної роботи не лише з дітьми, а й молоддю, на органи державної влади та місцевого самоврядування [1, ст. 4].

В існуючому законодавстві виникли деякі суперечності щодо демографічної групи населення віком від 14 до 18 років. У науковій та спеціальній літературі цю групу населення розглядають і в дитячому, і в молодіжному аспектах. У Конвенції ООН «Про права дитини», ратифікованої Україною у вересні 1991 р., законах України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (1992 р.), «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), Сімейному кодексі України (2002 р.) особа віком до 18 років (повноліття) називається «дитина» [10, ст. 1; 2, ст. 2; 8, ст.1; 4, ст. 1; 19, ст. 6]. Разом із тим Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» визначив «населення віком від 14 до 28 років» як «молодь» (із змінами до даного закону з 2004 р. вікові межі молоді були встановлені від 14 до 35 років) [8, ст.1]

Такі правові колізії ускладнюють здійснення соціальної роботи в клубах за місцем проживання з демографічною групою населення віком від 14 до 18 років. Вважаємо, що слід ввести в науковий обіг, а також визначити на законодавчому рівні, зокрема у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» термін «неповнолітня молодь» до демографічної групи населення віком від 14 до 18 років (Л. Кривачук) [11, с. 90].

Виходячи з того, що соціальне становлення молоді – процес різнобічного включення молоді в життєдіяльність суспільства як системи, сприйняття її як елементу цієї системи [8, ст. 1], Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» передбачає в державному та місцевих бюджетах цільові кошти на реалізацію відповідних молодіжних і дитячих програм [8, ст. 5].

За ухваленим наприкінці 1993 р. Законом України «Про фізичну культуру і спорт» могли створюватися Центри фізичного здоров'я населення – заклади фізичної культури і спорту, які здійснювали діяльність шляхом залучення різних груп населення (не лише дітей), зокрема, соціально незахищених, до занять фізичною культурою [9, ст. 16].

Представляється, що саме на підставі останніх двох законів у 1993–1994 рр. із системи Держкомунгоспу в підпорядкування місцевим державним органам у справах молоді почали передаватися заклади (у т.ч. клуби), які працювали з дітьми та молоддю за місцем проживання. Для організації навчально-виховного процесу це мало позитивне значення. На 01.01.1995 р. було передано понад 1,4 тис. підліткових та фізкультурно-спортивних клубів. Вони охоплювали 104 тис. дітей та підлітків, з якими працювало 2,8 тис. педагогів-організаторів та керівників гуртків. У більшості регіонів у той час розширювалася мережа підліткових клубів за місцем проживання [16]. Але водночас, з'явилися деякі додаткові матеріальні та господарські проблеми.

Лише з 1997 р., згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування», організація матеріально-технічного та фінансового забезпечення молодіжних підліткових закладів за місцем проживання, зокрема, було чітко віднесено до власних повноважень виконавчих органів міських рад [3, ст. 32].

Законом України «Про позашкільну освіту» (2000 р.) однозначно визнавалося, що клуби та об'єднання за місцем проживання належать до мережі позашкільних навчально-виховних закладів, які працюють з дітьми та молоддю за місцем проживання, незалежно від підпорядкування та джерел фінансування, надають знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечують потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створюють умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів [5, ст. 1].

Вказаним законом полегшувалося утримання клубів та об'єднань за місцем проживання (незалежно від підпорядкування, типів і форм власності), бо вони були віднесені до установ – надавачів додаткових, в тому числі й платних, послуг [5, ст. 1, 5, 12, 26, 28]. Разом із тим через юридичну колізію: відсутність чіткого визначення клубу за місцем проживання, – залишалася незрозумілим, які категорії населення можуть відвідувати дані заклади. Чітко

не були прописані умови, за яких має вибудовуватись робота, наприклад, з дорослим населенням – молоддю з 18 до 35 років, та як обрахувати вартість даних послуг.

Якісно новий етап правового регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання почався з 2001 р., після ухвалення Закону України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю». В даному законі нарешті було дано визначення соціальній роботі з дітьми та молоддю як діяльності уповноважених органів, підприємств, організацій та установ незалежно від їх підпорядкування і форми власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб [7, ст. 1].

З 2003 р., завдяки ухваленому Закону України «Про соціальні послуги», клуби за місцем проживання отримали можливість надавати соціальні послуги не лише безоплатно, але й платно [6, ст. 7]. Зазначеним законом «соціальні послуги» визначалися як різні види послуг, що надаються особам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги (далі – особи, що потребують соціальних послуг), для забезпечення їхньої життєдіяльності та повернення до повноцінного життя [6, ст. 1]. Проте актуальними залишаються питання про механізм надання платних соціальних послуг.

На сучасному етапі органи державного управління ухвалюють та реалізують низку Державних цільових програм із соціальної молодіжної політики: «Молодь України», «Оздоровлення дітей», «Обдаровані діти», «Розвитку фізичної культури і спорту» тощо. Проте в них відповідної уваги державному регулюванню соціальної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання, зокрема, в клубах за місцем проживання, не приділено. У першу чергу, це стосується правових та економічних механізмів державного регулювання даного виду роботи.

Відсутність Державних цільових програм з соціальної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання, зокрема правового та економічного регулювання діяльності клубів за місцем проживання, ускладнює їх функціонування. Про це свідчить тенденція до зменшення кількості таких закладів на сучасному етапі. Якщо на 01.01.1995 р. у підпорядкуванні місцевих державних органів у справах молоді було понад 1400 підліткових та фізкультурно-спортивних клубів за місцем проживання (104 тис. дітей та підлітків), то в 1999 р. їх кількість зменшилася до 1070 [16]. У 2004 р. простежувалося зростання їхньої кількості до 1786, але у 2008 р. їхня кількість знову зменшилася до 1583 клубів [12]. До речі, повна статистика клубів за місцем проживання в органах влади відсутня.

Скорочення мережі клубів за місцем проживання пов'язане з проблемами правового та фінансового характеру. В містах України відсутній єдиний правовий механізм державного регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання. На сьогодні клуби за місцем проживання перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, Державної служби молоді і спорту України, управлінь освіти, фізкультури та спорту, сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді, підприємства житлово-комунального господарства, тощо. Різне підпорядкування клубів за місцем проживання не лише в регіонах України, але й містах і навіть районах міст пояснюється відсутністю типового положення про даний тип закладу.

Регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання здійснюється за різними підходами, зокрема, до термінів планування своєї діяльності органами місцевої влади; за різними методами через відмінності в юридичному статусі клубів за місцем проживання; різними державними структурами через розбіжності у відомчій підпорядкованості. У більшості випадків засновниками клубу за місцем проживання при утвердженні його Статуту або Положення за основу береться «Положення про позашкільний начальний заклад», затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6

травня 2001 р. № 433 [18]. Якщо клуби за місцем проживання підпорядковуються структурам фізичної культури та спорту, то вони спираються на «Положення про Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», затверджене Наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.11.2011 р. № 1285 щодо затвердження оновленого типового положення про центри фізичного здоров'я населення (ЦФЗН) «Спорт для всіх» [14] (до грудня 2011 р. Наказом Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту від 29.05.2003 р. № 1366 [13]).

Основною проблемою залишається обмеженість коштів з місцевого бюджету на створення та поновлення необхідної матеріально-технічної бази підліткових клубів за місцем проживання. У питанні правового забезпечення бюджетного фінансування клубів за місцем проживання існує неузгодженість. Так, згідно з наказом Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 «Про бюджетну класифікацію» клуби за місцем проживання, не залежно від підпорядкування, фінансуються за Кодом функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету 1040 «Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді», заклади освіти фінансуються за Кодом функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету 0900, а заклади фізичної культури та спорту фінансуються за Кодом функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету 0810 [15]. Це серйозно ускладнює державне регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання.

Отже, організація дозвілєвої соціалізації дітей та молоді клубами за місцем проживання потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка визначить основні правила діяльності клубів за місцем проживання, їх підпорядкованість, статус, права, завдання, функції та фінансово-господарську діяльність. Для удосконалення державного регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання очевидною є необхідність Центральному органу виконавчої влади затвердити Типове положення про клуб (Об'єднання клубів / Центр) за місцем проживання (далі Клуб / Об'єднання). Даним положенням необхідно визначити джерела фінансування клубу за

місцем проживання або їх об'єднання. Пропонується такий перелік джерел фінансування:

- кошти, отримані від надання Клубом (Об'єднанням) платних послуг відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та у порядку, встановленому Державною службою України у справах молоді та спорту, за погодженням з МОНмолодьспорту, Мінфіном та Мінекономіки;
- кошти гуманітарної допомоги;
- благодійні внески, гранти та дарунки підприємств, установ, організації та окремих громадян;
- інші надходження.

Обов'язковою умовою Типового положення є визначення того, що кошти, отримані Клубом (Об'єднанням) з додаткових джерел фінансування, можуть використовуватися виключно для провадження діяльності, передбаченої його статутом (положенням). У цілому фінансово-господарська діяльність клубу має провадитися на основі кошторису витрат, затвердженого засновником. У даному випадку – це уповноважені органи місцевої виконавчої влади або місцевого самоврядування в галузі соціальної роботи з сім'ями дітьми та молоддю.

Вважаємо за доцільне передбачити наступні права Клубу (Об'єднання) у процесі здійснення фінансово-господарської діяльності:

- самостійне розпорядження коштами, одержаними від господарської та іншої діяльності відповідно до статуту (положення);
- пільгову оплату за користування комунальними послугами та спожиту електроенергію;
- безоплатне користування земельними ділянками, на яких він розташований;
- можливість розвитку власної матеріальної бази, мережі спортивно-оздоровчих, профільних таборів, туристичних баз.

Для проведення навчально-виховної роботи Клубу (Об'єднання) мають надаватися в користування спортивні об'єкти, культурні, оздоровчі та інші заклади безоплатно або на пільгових умовах. Порядок надання зазначених

об'єктів у користування визначатиметься місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, відповідно до законодавства.

Для поліпшення соціальної роботи з дітьми та молоддю в громаді доцільно створити клуби мікрорайонів, замість традиційних клубів підлітків за місцем проживання, зорієнтувати дані клуби на потреби не лише підлітків, а й інших верств населення, залучити до роботи в клубах волонтерів.

Таким чином, законодавство України в основному забезпечує регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання, створює правові умови для ефективного регулювання системи соціальної підтримки населення. Водночас соціальна робота з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання потребує подальшого правового регулювання. Необхідно удосконалити понятійний апарат, зокрема, у законодавстві чітко прописати визначення «клубу за місцем проживання» («клубу мікрорайону»), категорії «неповнолітня молодь» (відносно демографічної групи населення віком від 14 до 18 років).

Необхідно розробити та ухвалити Типове положення про клуб (Об'єднання клубів / Центр) за місцем проживання. Клуби за місцем проживання мають стати юридичними особами із власним Статутом. З метою запобігання корупції та полегшення функціонування даних закладів потребує розроблення та чіткого прописування в нормативно-правових актах механізм надання платних соціальних послуг для дорослих відвідувачів клубами за місцем проживання. У містах слід створювати Міські комунальні центри, які б об'єднали вищезазначені заклади. Це сприятиме створенню єдиної організаційної структури соціальної роботи клубів за місцем проживання / клубів мікрорайонів сприятиме ефективному використанню бюджетних коштів, залученню госпрозрахункових коштів, зниженню навантаження на бюджет міста.

Для вдосконалення державного регулювання соціальної роботи з дітьми та молоддю в клубах за місцем проживання доцільно Центральними виконавчими органами влади ухвалювати середньострокові Державні цільові

Програми з соціальної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання, а в містах ухвалювати середньострокові (на 5 років) «Програми розвитку клубів мікрорайонів».

Усе це дозволить зберегти та розширити мережу клубів за місцем проживання як закладів організації дозвіллевої соціалізації дітей і молоді та сприятиме забезпеченню гуманітарної безпеки мікрорайону, регіону, країни.

Список використаних джерел

1. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15.12.1992 р. // ВВР України. – 1993. – № 16. – Ст. 166.
2. Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 р. № 2812-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 5. – Ст. 21.
3. Закон України «Про місцеве самоврядування» від 27.05.1997 р. № 280/97-ВР // ВВР України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
4. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2558-Ш // Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – Ст. 550.
5. Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-Ш // ВВР України. – 2000. – № 46. – Ст. 393.
6. Закон України «Про соціальні послуги» від 19.06.2003 р. № 966-ІV // ВВР України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.
7. Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» // ВВР України. – 2001. – № 42. – Ст. 213
8. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» від 05.02.1993 р. N 2999-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 16. – Ст. 167.
9. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12. 1993 р. № 3808-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 14. – Ст. 80.
10. Конвенція ООН про права дитини. – К. : ТМ Прінтікс Прес, Print X Press ТМ, 1999. – 32 с.
11. *Кривачук Л. Ф.* Державна молодіжна політика з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект) : монографія / Л.Ф. Кривачук. – Львів : ЛДФА, 2009. – 240 с.
12. *Кузьменко О. О.* Реалізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту / О. О. Кузьменко // Держава та регіони : наук.-виробн. журн. – Запоріжжя, 2010. – № 1. – С. 53–58. – Серія : Державне управління.
13. Наказ Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту від 29.05.2003 р. № 1366 «Про затвердження Положення про Всеукраїнський центр фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» / Законодавство України [Електрон. ресурс]. – (Офіційний сайт Верховної Ради України). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0482-03>.
14. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 10.11.2011 р. № 1285 «Про затвердження Положення про центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» / Законодавство України [Електрон. ресурс]. – (Офіційний сайт Верховної Ради України). – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1424-11>.
15. Наказ Міністерства фінансів України від 14.01.2011 р. № 11 «Про бюджетну класифікацію» [Електрон. ресурс]. – (Сайт Норматив PRO «Нормативно-правова бібліотека»). – Режим доступу : <http://document.ua/pro-byudzhethnu-klasifikaciyu-doc43737.html>

16. Позашкільні навчально-виховні заклади та заклади за місцем проживання / Український центр політичного менеджменту [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/bookscontent.php3?b=4&c=155>.

17. Положение о педагоге-организаторе воспитательной, физкультурно-оздоровительной и спортивно-массовой работы среди детей и подростков по месту жительства / разработал А. И. Игнатченко. – К., 1983. – 28 с.

18. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2001 р. № 433 «Про затвердження переліку типів позашкільних начальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад» [Електрон. ресурс]. – (Офіційний сайт Верховної Ради України). – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/433-2001-n>.

19. Сімейний кодекс України // ВВР України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

Sychova V. V., Sychov V. A. Legal regulation of social work with children and young people in clubs at the place of inhabitation: problems and directions of improvement.

The analysis of the state of the legal regulation of social work with children and young people in clubs at the place of inhabitation has been done. Was explained the imperfection of the legal providing of this work and the offered directions of its improvement.

Key words: legal regulation, social work with children and young people, clubs at the place of inhabitation.

Сычова В. В., Сычов В. А. Правовое регулирование социальной работы с детьми и молодежью в клубах по месту жительства.

Сделан анализ состояния правового регулирования социальной работы с детьми и молодежью в клубах по месту жительства. Выявлены несовершенства правового обеспечения данной работы и предложены направления ее усовершенствования.

Ключевые слова: правовое регулирование, социальная работа с детьми и молодежью, клубы по месту жительства.